

O počecima svetišta Majke Božje Žalosne u Koruškoj

IVAN HUZZAK

Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu
Kaptol 27
HR-10000 Zagreb

Izlaganje sa znanstvenog skupa

Primljeno/*Recieved*: 15. 11. 2011.
Prihvaćeno/*Accepted*: 29. 12. 2011.

Uvod

Obilujući zemaljskim dobrima Ivan Zakmardi, velezaslužni prabilježnik Trojedne Kraljevine i darežljivi dobrotvor crkvenih ustanova, odlučio je za zdravlje i pokoj duše svoje, za zdravlje svoje prve supruge Ane Svirčić i svojih bližih i daljnjih rođaka, osnovati zakladu za jedan samostan pavlinskoga reda.

S tom nakanom 19. studenoga 1658. godine kupio je od Nikole Erdedskog¹ kaštel Olimje s imanjem za 12 000 forinti. Sva ta vremenita dobra namjeravao je predati pavlinima uz obvezu da za njega i njegove najbliže služe određeni broj svetih misa, kako za života tako i nakon njegove smrti za pokoj duše.

Bogato obdarivši pavline u Olimju, odlučio je pred smiraj svoga života dovesti pavline u svoj slobodni i kraljevski grad Križevce. Dana 27. kolovoza 1665. godine² pred čazmanskim Kaptolom osnovao je zakladnicu kojom je želio osnovati pavlinski samostan u Križevcima ili pak na svom posjedu u Dijankovcu, gdje su se prvotno pavlini i naselili.

Budući da Zakmardijeva očinska kuća u Križevcima koju je darovao pavlinima nije bila dovoljno velika da se u nju smjesti samostan s 12 redovnika i da se ondje podigne crkva, Zakmardi je odlučio pavlinima kupiti još jednu kuću u Križevcima, to više što je htio da pavlini osnuju i školu. Stoga je stupio u pregovore s Nikolom Makarom, potpukovnikom Križevačke graničarske posade, čija je kuća stajala na vrlo prikladnom mjestu.

Kupoprodajni ugovor s Nikolom Makarom sklopljen je 1666. godine.³ Dogovorena cijena bila je 920 forinti, dok je u ugovoru cijena povišena na 1000 forinti. Kuća je oslobođena svih tereta i podavanja, osim što se za svaka od 4 kućišta trebao plaćati uobičajeni porez od 1 forinte i 25 denara. Odatle vidimo da je Makarova kuća s pripadajućim zemljištem posjedovala 4 kućišta, tj. 4 kućna mjesta i bila je dovoljno velika za izgradnju samostana i crkve. Kupoprodaja se obavila pred Gradskim poglavarstvom koje je odobrilo ugovor i potvrdilo oslobođenje od poreza. Kupac je bio Ivan Zakmardi, ali ne za sebe, već za pavlinski samostan. Nastojanjem Ivana Zakmardija, Gradsko poglavarstvo starog Donjeg grada izdalo je pismenu dozvolu da se kuća Nikole Makara nalazi unutar gradskih zidina i da se ondje izgradi samostan i crkva za redovnike Sv. Pavla, prvog pustinjaka.⁴ Dakle, u gradu su tada bila dva samostana, jedan braće augustinaca koji je 1628. godine predan franjevcima, a drugi, upravo spomenuti, braće pustinjaka Reda Sv. Pavla, prvog pustinjaka koji je 1666. osnovao Ivan Zakmardi, između ostalog i sa zadaćom da se ondje osnuje škola i podučava mladež.

Kapele Majke Božje u Hrvatskoj

Budući da je pučanstvo grada Križevaca bilo prožeto jakom vjerom, u gradu su podigli više crkava i kapela u kojima su gajili svoju pobožnost. To je, prije svega, bila stara župna crkva Sv. Križa.

1 Kamilo Dočkal, Pavlinski samostan Olimje, tipkopis se čuva u NAZ-u, *Ostavština K. Dočkala*, kut. 16.

2 Kamilo Dočkal, Pavlinski samostan u Križevcima, tipkopis se čuva u NAZ-u, *Ostavština K. Dočkala*, kut. 16, fasc. 25.

3 Kamilo Dočkal, Pavlinski samostan u Križevcima, tipkopis se čuva u NAZ-u, *Ostavština K. Dočkala*, kut. 16, fasc. 25.

4 Stjepan Kožul, Izložba, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, u: SVNZ, Zagreb, god. 76/1989. br. 4., str. 97.

Ako se smije vjerovati staroj predaji, nije to bilo bez čuda. Ispod samog glavnog oltara teklo je čisto vrelo u kojem se više puta našao spasonosni znak Sv. Križa. Nadalje, osim župne crkve, grad je imao više ovećih kapela, kao što je kapela Sv. Ladislava kralja ugarskoga, crkva Bl. Djevice Marije od Navještenja, zvana »njemačka crkva« jer se u njoj propovjedalo na njemačkom jeziku.

Mnogo crkava i kapela u Hrvatskoj posvećeno je Majci Božjoj. Tako su u blizini metropole Zagreba pavlini već u 13. stoljeću sagradili crkvu Majke Božje Remetske koja se uz čudotvorne slike i kipove Marije ističe i starinom i obiljem čudesa, a hrvatski ju je narod počastio naslovom »Najvjernije Odyjetnice Hrvatske«. Nedaleko od nekadašnjeg glavnoga grada Varaždina nalazi se crkva Majke Božje Biškupečke, na glasu radi čudesa i slavne prošlosti. Grad i tvrđava Koprivnica ima Majku Božju Močilsku. Tvrđava karlovačka može se podičiti što u svojoj blizini ima Majku Božju Svetičku kojoj puk toliko hodočasti. Zagorje ima svoju i našu Majku Božju Bistričku, pre-slavnu radi obilja milosti i čudesa. Da nabrojimo još neka Marijina prošteništa: čudotvorna Majka Božja Gorska iznad Lobora, zatim u Volavju, Glogovnici, Remetincu, Radovanu, Trškom Vrhu kod Krapine, Belcu, Vinagori i, na kraju, ali ne i na zadnjem mjestu, naša je Majka Božja Žalosna u Koruškoj.

Budući da se u samom gradu nalazi crkva posvećena Sv. Križu, dolikovalo je da u blizini bude Majka Božja Žalosna, prema glasovitoj marijanskoj himni: »Stala Majka pod raspelom...«.

Kip Majke Božje Žalosne u Koruškoj

Prošteništa Majke Božje Žalosne u Koruškoj u procesu nastajanja imalo je svoje usponc i padove, a sadržano je u povijesnim vrelima i pobožnoj predaji.

Kapela i crkva nisu odmah podignute. Prvo je kip Majke Božje Žalosne podignula plemeni-ta gospođa Marija Jurin, supruga već spomenutog križevačkog potpukovnika Nikole Makara. Sam Nikola Makar oličenje je nakadašnjih Hrvata koji

nisu bili tek junaci u borbi s Turcima, nego i pobožni i bogobojazni kršćani. Nikola Makar spominje se često kao hrabar vođa u brojnim ratovima, ali svoje ime ovjekovječio je i pobožnim djelima. Tako je novom pavlinskom samostanu u Križevcima ustupio svoje kućno mjesto. U župnoj crkvi Sv. Križa dao je podići krasan oltar Majke Božje s Isusom u jaslama.⁵ Njegova supruga, koja je od muža baštinila ne samo bogatstvo, nego i pobožnost, podigla je preko potoka Koruške, na križanju Križevačke i Kraljevske ceste koja vodi u Zagreb kameniti kip Majke Božje Žalosne koja drži u krilu mrtvog sina.

Pavlin Nikola Benger, i sam Križevčanin, piše da je kip bio lijep kao da ga je gradio sam Praksitel, a oslikao Appel. »Majka Božja uzdigla je oči prema nebu, suzama kvaseći lice. Bol i veličanstvo izbijaju iz kamena. Bol vabi saučešće, a veličanstvo traži poštovanje. Ljubičasta boja plašta na kipu odgovara boli, dok grimizna haljina odgovara veličanstvu. Božanski joj sin na krilu, kao da je sada skinut s križa. Pobožni vjernici rado su gledali ovo krasno djelo te mu iskazivali štovanje.« No, kip nije dugo stajao u svojoj prvotnoj ljepoti. Budući da nije bio natkrit, popustila je željezna spona šibana vjetrom, kišom, snijegom i ledom dugi niz godina pa se kip nakon desetak godina srušio. Ležao je dugo zapušten u ruševini. Gospođa Jurin više nije bila živa da ga ponovno podigne, a nije se našla druga pobožna duša da to učini. Ipak, providnost se pobrinula za to. U vrijeme kad je kralj i car Leopold I. počeo istjerivati Turke iz Ugarske i kad su i hrvatske čete bile u pokretu, plemić Martin Hundrey vozio je vojski vino na prodaju. Prenoćio je na putu i usnuo ovaj san. Prelazeći preko jedne rijeke nije mogao isplivati iz nje i počeo se utapati. Utapajući se u snu vidje srušeni i u trnje zarastao kip Majke Božje Žalosne kako mu govori da će se spasiti iz rijeke ako obeća da će ponovno podići kip iz ruševina i obnoviti ga. On to obeća i Majka Božja pruži mu ruku i izbavi zdrava iz rijeke. Bio je to samo san, ali ubrzo se Martin Hundrey zaista i nađe u pogibelji. Sa svojim kolima i pratiteljima

⁵ Kamilo Dočkal, Pavlinski samostan u Križevcima, tipkopis se čuva u NAZ-u, *Ostavština K. Dočkala*, kut. 16, fasc. 25.

naide na turske vojnike. Vidjevši Turke, njegovi se pratitelji prestrašise i nagnu u bijeg. Ostade tek jedan pratitelj. Ne htijući ostaviti kola s vinom, njih dvojica zametnu boj s Turcima. Njegov pratitelj bijaše smrtno ranjen, a on sam zazove u pomoć Majku Božju te joj učini zavjet kao prije u snu. U borbi uspije raniti trojicu Turaka, a ostali se razbježaše. Živ i zdrav vrati se kolima u Križevce. Zahvalan za svoje spasenje dade podići srušeni kip Majke Božje, kako se bio zavjetovao. Prijašnjem stupu doda još jedan stup i tako nad kipom napravi malo natkrovlje. Bilo je to 1684. godine, iste one godine kad je otkriven čudotvorni kip Majke Božje Bistričke. U ponovnom postavljanju kipa Majke Božje pomogao je i plemić Mijo Berković koji je u borbi s Turcima bio ranjen i kasnije podlegao rani.

No, nakon nekog vremena, jako nevrjeme ponovno sruši kip Majke Božje Žalosne, zajedno s natkrovljem. Ovaj puta kip nije dugo ležao u ruševini, tek tri mjeseca. Marko Lončarić, gradski vijećnik iz Križevaca, teško je obolio. U bolesti zavjetovao se Majci Božjoj Žalosnoj da će srušeni kip opet podići, ako njezinim zagovorom ozdravi. I doista, ozdravio je mimo svakog očekivanja. Sve se to događalo kad je gradski sudac ili načelnik odlučio srušeni kip Majke Božje Žalosne iz Koruške prenijeti u križevačku župnu crkvu. Poslao je 12 radnika da dopreme kip u grad. No, radnici nisu mogli kip ni pomaknuti pa se vrate neobavljena posla. Ozdravivši, vijećnik Lončarić poslao je svoje ljude koji bez teškoća podigoše kip i postaviše ga na svoje prijašnje mjesto. Lončarić je dodao još dva stupa pa je krov imao 4 stupa.

Kapela Majke Božje Žalosne u Koruškoj

Glas o Lončarićevu čudesnom ozdravljenju pronese se okolinom te ljudi stadoše još više štovati kip Majke Božje Žalosne. Lončarić se nije zadovoljio time što je podigao i dao urediti kip. Želio je da se nad kipom uredi dostojna kapela. Veoma se zauzeo za tu stvar pa je osobno pošao zamoliti

Stjepana Želišćevića,⁶ tadašnjeg zagrebačkog biskupa da dade dozvolu za gradnju kapele Majke Božje Žalosne u Koruškoj. Nakon dugog i ustrajnog moljenja biskup je izdao dozvolu. Gradnju kapele uzeo je u svoje ruke križevački župnik Juraj Junković.⁷ Godine 1702. sazidana je kapela s vrlo lijepim oltarom koji se prislonio uz dotadašnji kameni kip Majke Božje Žalosne. Za gradnju kapele i za njeno uređenje zaslužni su župljani i pobožni puk, a glavnu brigu vodio je Marko Lončarić. Već nakon njegove smrti 1715. godine, protegnuta je i proširena kapela tako što je prvobitna kapela s kipom Majke Božje u cijelosti tvorila svetište, dok je cjelokupna lađa bila nova. U toj lađi uz stijene sagrađena su dva nova oltara: s desne strane oltar Presvetog Trojstva, a s lijeve oltar Svetih triju kraljeva. Sada je puk stao u još većem mnoštvu hodočastiti Majci Božjoj Žalosnoj i zazivati njenu pomoć. Hodočasnici su obilno darivali kapelu i svetište te se počelo razmišljati o novogradnji oko crkve. Za nju je zaslužan križevački župnik i kalnički dekan Lovro Starčić⁸ koji je 1725. crkvu dao opasati ogradom. Time je crkva Majke Božje Žalosne u Koruškoj postala pravo prošteničko mjesto i svetište. Tko je iz grada Križevaca hodočastio čudotvornoj Majci Božjoj u Korušku, izašavši iz predgrađa, najprije bi opazio kip Sv. Ivana Nepomuka na desnoj obali potoka Koruške, a zatim bi između toga kipa i crkve zapazio krasno raspelo. Odande se ide do same crkve koja se preko dana običavala zatvarati samo željeznom rešetkom, kako bi se već izvana mogao vidjeti čudotvorni kip Majke Božje. Prolazeći onuda ljudi su imali običaj pozdraviti na vratima Gospu te joj preporučiti svoje potrebe. Jedan Križevčanin, Nikola Benger, postao je znameniti pavlin, pisac povijesti pavlinskog reda te autor najstarijih opisa kapele Majke Božje Žalosne u Koruškoj. Postoje

6 Antun Sekulić, Stjepan Selišćević 1694-1703., u: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb: Školska knjiga, 1995., str. 371-375.

7 Stjepan Razum, *Ijeroispovjedi i župničke prisege Zagrebačke nadbiskupije 1648-1997.*, Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije-Tkalčić, 2010., str. 93.

8 Stjepan Razum, *Ijeroispovjedi i župničke prisege Zagrebačke nadbiskupije 1648-1997.*, Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije-Tkalčić, 2010., str. 101.

čvrste naznake da su pavlini Franjo Bobić i Ivan Ranger oslikali spomenuto svetište Majke Božje Žalosne u Koruškoj.⁹

Pobožnost prema Majci Božjoj Žalosnoj u Koruškoj

U pobožnosti prema Majci Božjoj Žalosnoj prednjačio je, kako piše Benger,¹⁰ sam grad Križevci. Grad je svaki mjesec barem jedanput priređivao procesiju u Korušku. Osobito je to rado činio o Marijinim svetkovinama. I pojedinci su rado ondje vršili svoju pobožnost. Rado su davali služiti svete mise na tamošnjem oltaru Majke Božje. Bilo je toliko naručenih svetih misa da svećenici nisu stizali udovoljiti pobožnim nakanama puka. Iako je crkva nešto podalje od grada, ondje se na svakoj svetoj misi skupilo mnoštvo pobožnog puka.

Tomo Dollar,¹¹ župnik iz Preseke, ispjevao je mnoge lijepe latinske pjesme na pozdrav i čast Majke Božje Žalosne u Koruškoj. Ispjevao je pjesmu i u čast drvenom raspelu Spasiteljevu na livadi pokraj crkve, u čast Sv. Ivanu Nepomuku na obali potoka Koruške te na pozdrav potoku Koruški po kojem je kip i dobio svoje ime.

Slava i čast Majke Božje Koruške je u uslišanim molitvama i čudesima pa tako već spomenuti Križevčanin Nikola Benger s pravom svjedoči i kaže: »Stupi u tu crkvu ako želiš, pa ćeš vidjeti kako po svim zidovima vise zavjetni darovi u znak primljenih milosti. Upitaj obližnje stanovnike, pa će ti pričati kako su skvrčeni ondje dobili gipkost, bolesni na očima vid, hromi hod, mrtvi život. Oni će ti pričati kako su šenuti umom stekli ovdje bistrinu duha, kako su zaslužnjeni od barbara stekli opet slobodu, od đavla napastovani mir

duše, bijeni nevoljama željkovanu pomoć. Naći ćeš u Zagrebu, u Varaždinu, Koprivnici, Ivaniću i u cijeloj krajini mnoge koji su primili milost kod Majke Božje Koruške, koji su joj dužnici ali najviše u gradu Križevcima i Križevačkoj županiji koji će govoriti o čudesima ovoga svetoga mjesta jer nema sumnje da oni koji su bliži vrelu, mogu iz njega više i češće crpsti i da oni koji su bliži vatri, mogu se više od vatre ugrijati.«¹²

Svi mi, poštovani prijatelji, iz ovoga možemo puno naučiti i možemo se dati poučiti. Možemo i moramo se zapitati zašto Majka Božja Žalosna u Koruškoj danas ne čini tolika čudesa. Odgovor je samo jedan, jasan i tvrd. Zato što ne vjerujemo. Utecimo se opet u skrušenosti našoj Majci Božjoj i ona će pomoći jer ona nikada ne ostavlja svoju djecu. Budimo na ponos našim pradjedovima, a ne na žalost. Molimo i vapimo opet Majci Božjoj Koruškoj i ona će nas uslišiti.

Summary

Origins of the shrine of Our Lady of Sorrows in Koruška

Keywords: Our Lady of Sorrows, Koruška, Križevci, Paulists, chapel

The shrine of Our Lady of Sorrows in Koruška along with other Marian sanctuaries traces its beginnings in devout folk tradition. Miracles and grantings were mirrored in religious worship, at first only in the close vicinity and then in the whole of the once great and glorious Križevci county. At first only a solitary miraculous statue of Our Lady of Sorrows on the bank of the Koruška Brook, it was placed into a newly built chapel in 1702. In 1715 the chapel was extended and it got the shape of a Marian sanctuary that inspired spirituality of religious locals.

9 Marija Mirković, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, Zagreb: Globus i MUO, 1989., str. 133.

10 Kamilo Dočkal, Pavlinski samostan u Križevcima, tiskopis se čuva u NAZ-u, *Ostavština K. Dočkala*, kut. 16., fasc. 25.

11 Stjepan Razum, *Vjeroispovijedi i župničke prisege Zagrebačke nadbiskupije 1648-1997*, Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije-Tkalčić, 2010., str. 108., 111., 115. i 152.

12 Kamilo Dočkal, Pavlinski samostan u Križevcima, tiskopis se čuva u NAZ-u, *Ostavština K. Dočkala*, kut. 16., fasc. 25.